

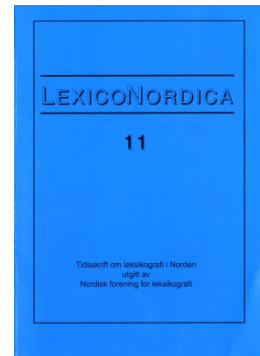
LexicoNordica

Forfatter: Øivin Andersen

Anmeldt værk: Arild og Kjell Raaheim. 2004. *PSYKOLOGISKE FAGORD. Fra engelsk til norsk* Bergen: Fagbokforlaget.

Kilde: LexicoNordica 11, 2004, s. 157-164

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Øivin Andersen

Arild Raaheim og Kjell Raaheim: *PSYKOLOGISKE FAGORD. Fra engelsk til norsk*. Bergen: Fagbokforlaget. 2004.

1. Innledning

Vi lever i en tid hvor den globale tilværelsen tilsynelatende binder ulike folkeslag sammen kommunikativt. Globale massekommunikasjonsmidler som internett og e-post har lettet kontakten mellom folk både innen allmenn og faglig kommunikasjon. En av de største fordelene med dette har vært at man synes å ha enes om ett dominerende språk som egnet kommunikasjonsmiddel for å fremme denne kommunikasjonen. Hovedargumentet har vært at engelsk er det språket som har størst geografisk utbredelse, og er det språket som i mange land læres som andrespråk i skolene. Dette har også fått gehør langt inn i vitenskapenes språk. For at forskere skal bli hørt i det internasjonale forskersamfunnet, må de publisere vitenskapelige bøker og artikler i internasjonale engelskspråklige fagtidsskrifter med såkalt refereestatus på internasjonalt anerkjente forlag. Som regel er ”internasjonal” i forbindelse med bruk av språk synonymt med engelsk.

Men i stigende grad har også visse motkrefter til denne utviklingen latt seg høre. EU har etter hvert skjønt at presset fra engelsk har utgjort en stor trussel mot de mindre språksamfunnene i Europa. På internasjonalt nivå vet vi at mange minoritetsspråk verden over har vært på defensiven lenge. Det har vært alarmerende rapporter om omfattende språkdød i mange områder rundt omkring i verden. Antallet språk i verden er på rask vei nedover. Det fins flere ildsjeler som har fått øynene opp for hva språkdød fører med seg. Mange ville hevde at den fører til en global kulturell utarming som på mange måter er like alarmerende som utryddelsen av regnskogen i Amazonas.

På det faglig kommunikative området har engelskens ekspansjon ennå ikke ført til språkdød, men i mange tilfeller har engelsken ekspandert på viktige økonomiske domener til fortrenghet for de mindre språkene. Det gjelder særlig innenfor de mer teknisk innrettede fagområdene som edb og telekommunikasjon. Denne prosessen foregår på den måten at engelsk innføres som dokumentasjonsspråk. Dermed blir fagtermene i utgangspunktet engelsk, og det blir en svært vanskelig oppgave å bevare de nasjonale fagtermene. Resultatet blir at engelsk tar

over fullstendig. Denne prosessen kalles domenetap (Laurén et. al. 2002).

Men domenetap begynner gjerne med at det dominerende språket tar over det teoretiske og vitenskapelige grunnlagspråket som moderne teknologi og elektronikk bygger på. Dette kan motvirkes gjennom terminologisk språkplanlegging. I begynnelsen av 1980-tallet var dokumentasjonsspråket for de norske oljeinstallasjonene i Nordsjøen utelukkende engelsk. Da det norske Terminol-prosjektet ble satt i gang i 1984, ble faktisk den engelskspråklige dokumentasjonen skrevet av norske ingeniører for norske oljearbeidere på et mer eller mindre haltende engelsk. Det ble utarbeidet en norsk terminologi, og de engelske tekstene ble oversatt til norsk. Dette ga jo også norske underleverandører en bedre mulighet til å konkurrere om anbudene. Senere på 80- og begynnelsen av 90-tallet ble flere slike prosjekter fullført. Resultatet er en stor terminologisk database for teknisk terminologi. Problemet i dag er først og fremst at fornorskningsarbeidet er stoppet opp og at engelsk igjen synes å ta over. Med andre ord: Denne type arbeid må vedlikeholdes hvis domenetap skal unngås. (For et interessant innlegg i debatten om norsk og internasjonalisering se Myking 1995.)

Men ulike fagspråksstudier i nordisk sammenheng viser at også enkeltpersoner kan påvirke bruken av fagspråk. Det mest kjente eksempelet er islandsk hvor språkplanlegging står meget sterkt. På Island har de universitetsansatte ansvar for utviklingen av det islandske fagspråket. Dette innebærer at man mener at enkeltmennesker kan påvirke bruken av fagspråk (jf. Laurén et al 1997:232f). Nettopp på denne bakgrunn synes jeg at Arild og Kjell Raaheims bok *Psykologiske fagord* er ytterst velkommen. Forfatterne er begge velkjente og meritterte forskere innen sitt fagområde, men har ikke språkfaglig bakgrunn. Boken er et hjelpemiddel for alle som tar fatt på et studium i psykologisk faglitteratur på engelsk. Som forfatterne selv sier: Både de som strever litt med fremmedspråket og de som behersker det så godt at de ”tenker på engelsk”, trenger å vite hvilke ord og uttrykk som best erstatter de engelske.

Boken er tenkt som et supplement til vanlige ordbøker og større oppslagsverk. Den ble påbegynt tidlig på 80-tallet og har blitt gradvis forbedret og utvidet når den nå foreligger i 7. utgave. I det følgende vil jeg vurdere ordboken ut fra fire perspektiver: Ordtilfanget, metode, begrepssystem/definisjoner og skillet mellom normative og deskriptive ordbøker.

2. Ordtilfang

Forfatterne selv påpeker at ordutvalget kan virke tilfeldig. Enkelte helt sentrale termer vil kunne savnes, sier de i sin knappe innledning (side 3). At mer spesielle termer som denoterer høyt spesialiserte emner innen psykologien ikke er tatt med, er både forståelig og fornuftig, men hvorfor enkelte helt sentrale termer ikke er tatt med, er mer uforståelig når det ikke kommenteres nærmere.

Forfatterne har valgt å unngå å ta med ord og uttrykk som ”umiddelbart virker forståelig for alle som behersker engelsk godt nok til i det hele å ta fatt på lesningen av lærebøker på dette språket” (innledningen side 3). Ved første øyekast virker også denne beslutningen fornuftig. Men, som både fagleksikografer og fagspråksforskere vet (jf. Bergenholtz 1992), er det ikke noen klar og entydig grense mellom ”hva som er forståelig for alle som behersker engelsk” og hva som ikke er det. Det er riktig at *memory* betyr ”hukommelse” på norsk, men innen et fagfelt som psykologien er jo intensjonsdybden for ordet mye større enn den er i allmennspråket. Derfor synes jeg at det er underlig at hele fagbegrepet utelates. En kort definisjon eller forklaring kunne ha vært på sin plass med referanse til *long term memory* og til *short term memory*, som begge er med.

For øvrig ser det ut til at det terminologiske ordtilfanget gradvis er bygget ut fra en intuisjon fra forfatterens side og har økt for hver nyutgivelse. Det faktum at tilfanget kan virke litt tilfeldig, kan også ha med å gjøre at oppslagene presenteres som en ren alfabetisk sortert liste. Riktignok er antallet krysshenvisninger økt fra og med 5. utgave, men fremdeles har man et inntrykk av at man har med en liste av ”gloser” å gjøre.

3. Metode

Denne mangelen synes å ha sammenheng med ubevisst metodevalg. I den klassiske tradisjonelle leksikografien har ”det alfabetiske prinsipp” lenge vært dominerende (i fagtradisjonen kalt det semasiologiske prinsipp). Det går ut på at man begynner med bokstaven A i utgangsspråket, finner alle aktuelle ord som begynner på A, og oversetter dem til målspråket. Dernest tar man for seg bokstaven B på samme måte og fortsetter gjennom alfabetet.

Nå tror jeg ikke at forfatterne uten videre har anvendt seg av dette prinsippet siden intet er nevnt i forordet, men tanken er nærliggende. Det er nemlig først og fremst *relasjonene mellom* de ulike faglige

begrepene som blir definert eller forklart i ordboken, som i stor grad mangler (selv om dette er bøtet litt på i siste utgave).

4. Begrepssystem og definisjoner

Dette får også følger for formulering av definisjonene. Forfatterne presiserer at omtalen under de enkelte oppslagsordene ikke tar sikte på en mest mulig presis, språklig oversettelse av det engelske uttrykket. En fyldestgjørende faglig beskrivelse av de fenomenene som skjuler seg bak ordene, er ikke forfatterens siktemål. Selv om ikke definisjonene skal være fyldestgjørende, burde de likevel ha vært formulert mer systematisk.

Formuleringene virker dessuten svært heterogene. I flere tilfeller omtales begrepsinnholdet ved bruk av preposisjonen *om*, for eksempel ved oppslaget *chronological age*: ”om et barns levealder (i motsetning til den mentale alder,...)”. Dette gjelder ganske mange av forklaringene i boken. Her burde forfatterne ha forklart hvordan disse typene forklaringer skal tolkes. I noen tilfeller virker forklaringene ufullstendige og brukeren må konsultere andre kilder (noe forfatterne selv påpeker i forordet), mens i andre tilfeller virker forklaringene mer fullstendige. Men er de det? Det får vi ikke vite.

Det er en ganske grunnleggende hovedregel at ulike typer opplysninger skal angis på en systematisk måte atskilt fra hverandre. I ordboken brukes definisjonsdelen til opplysninger også om det språklige uttrykket, som i *educable*, ”sammensatt ord...” og *déjà vu*: ”det franske uttrykk...”. Dette er opplysninger som er både viktige og relevante for brukeren, men man burde ikke ha formidlet denne informasjonen via definisjonene.

Videre avslører definisjonene at angivelsene av subdomener er tilfeldige. De burde også ha vært angitt separat. Ved oppslaget *decay* for eksempel er subdomenet ”i hukommelsespsykologi...” angitt, og ved oppslaget *crowding* angis Freuds teori som subdomene. Ved oppslaget *conditioning*, derimot, mangler subdomeneangivelse. Her kunne man ha referert til adferdspsykologi eller behaviorisme. Det ville også ha gitt en bedre brukervennlighet hvis også denne typen opplysninger hadde fått en egen fast plass i oppslagene.

Forskningen innen den kunnskapsbaserte terminologilæren har tydelig vist at faglige begreper som settes i system blir lettere å huske og lettere å forstå, en innsikt som stammer nettopp fra den kognitive

psykologien (jf. Miller et al. 1976). Uten tvil er psykologien også en disiplin hvor fagbegrepene utgjør et sett av systemer som viser den faglige kunnskapen. Hvis forfatterne hadde tatt utgangspunkt i noen overskuelige begrepssystemer eller begrepsfelt før man bestemte seg for hvilke termer som skulle tas med i ordboken, ville ordtilfanget ha blitt mer balansert enn det er i den foreliggende utgaven. Det fins en god del litteratur om hvordan dette kan gjøres (jf. Laurén et al. 1997, Wright et al. 1984). Metoden kalles i fagtradisjonen det onomasiologiske prinsipp.

Hvis forfatterne hadde organisert termene i sett av slike systemer ville også definisjonene og angivelse av subdomener ha blitt bedre og mer konsekvent utformet. For meg synes det åpenbart at en definisjon av et faglig begrep som gjennom definisjonen viser hvilke relasjoner begrepet har til andre begreper (det være seg overordnede, sideordnede eller underordnede) i fagdomenet vil være lettere å tilegne seg. Det vil formodentlig også gi leseren en bedre oversikt og forståelse.

Mer spesifikt bør man tilstrebe angivelse av generiske definisjoner (typedefinisjoner) der den begrepsmessige strukturen ligger til rette for det. Generiske definisjoner har den fordelen at de på en systematisk måte avspeiler en begrepsstruktur. Det fins noen eksempler på slike definisjoner i ordboken. Oppslagsordet *delirium*, for eksempel, defineres generisk som ”sykelig tilstand av hallusinasjoner og skremmende forestillingsbilder, ...”. I denne definisjonen vil definisjonstypen selv vise at begrepet ”delirium” er en type sykelig tilstand (som er et overbegrep). Hvis man da har andre termer som refererer til sykelige tilstander i ordboken, vil de med fordel kunne defineres med referanse til samme overbegrep.

Forfatterne bør kanskje ved neste utgivelse vurdere å spandere på seg noen slike enkle systemer og vise dem grafisk. Definisjonene kan da med fordel referere til disse systemene. Det fins både regler og anbefalinger om hvordan definisjoner skal utformes på en konsistent måte i et faglig domene. En lettfattelig innføring fins i Picht & Draskau (1985).

5. Normative vs deskriptive ordbøker

Ordbøker kan deles i mange forskjellige typer alt etter hvilken brukerfunksjon de har. En god oversikt fins i Svensén (1992). Det går et viktig prinsipielt skille mellom normative og deskriptive ordbøker (for oversikt over bruken av disse begrepene jf. Nikula 1992). Skillet har å gjøre med hvilken holdning leksikografene har til ordtilfanget og ut-

formingen av det. Deskriptivt kan leksikografene nøye seg med å påvise at en bestemt språkbruk er dominerende på et gitt domene eller subdomene. De kan også bestemme seg for å være normative ved å formidle en bestemt holdning til data ved å angi hvilke uttrykk og formuleringer de vil anbefale som god språkbruk, og fraråde uttrykk som er dårlige.

Forfatterne av *Psykologiske fagord* nevner ikke dette skillet i sitt forord, men det går likevel forholdsvis klart frem at deres siktemål er normativt, dvs. å påvirke ordboksbrukeren til å anvende bestemte norske termer fremfor andre, som ikke anbefales.

Forfatterne følger den regel at ”om det engelske uttrykket lar seg beskrive med et fremmedord som vi ikke vil anbefale å bruke i vanlige norske fremstillinger, er det norske uttrykket satt i parentes”. På den annen side har forfatterne brukt anførselstegn for å markere at det norske uttrykket er ”dårlig” språklig sett, men at det gjerne brukes i mangel av noe bedre.

Forfatterne har her tatt en avgjørelse som ikke kan sies å være klanderverdig, men det er vanskelig å etterspore de kriteriene som ligger til grunn for sontringen mellom ”god” og ”dårlig” norsk på dette området. Ved oppslaget *bias* er det brukte fremmedordet ”bias” forståelig nok satt i parentes. Ved oppslaget *artificial intelligence* har forfatterne satt den norske oversettelsen ”kunstig intelligens” i anførsel for å anføre at uttrykket er ”dårlig” norsk. Det kan være både allmennspråklige og fagspråklige grunner til at man betrakter et uttrykk som dårlig språk, men i dette tilfelle er det i alle fall slik at uttrykket *kunstig intelligens* brukes i stor utstrekning også utenfor psykologien. Datalingvistikk er et typisk eksempel hvor dette begrepet står sentralt. Det er ingen ting som tyder på at man betrakter dette uttrykket som ”dårlig” innen det sistnevnte fagområdet.

Det kunne derfor være av stor interesse å vite hvilke kriterier forfatterne har brukt for bruken av parenteser og anførselstegn. Baserer den seg på undersøkelser av tekster eller har man spurt norske forskere innen domenet om termbruk? Har forfatterne benyttet seg av sin faglige intuisjon eller ”ryggmargsfølelse”? Har det vært foretatt brukerundersøkelse blant studentene? Disse tingene nevnes ikke i forordet.

6. Konklusjon

For å konkludere: Det er ingen tvil om at den foreliggende ordboken er til stor nytte for studentene i psykologi. Arbeidet viser også at

forfatterne har holdninger til bruk av norsk språk i faglige sammenhenger som bør tjene som eksempel til etterfølgelse.

Men jeg mener bestemt at ordboken kan bli enda bedre hvis fagleksikografiske og terminologiske metoder tas i bruk på en litt mer systematisk måte enn det som er tilfelle her. Det er svært få mennesker som kan kombinere en stor faglig innsikt (tilsvarende den som forfatterne har) på sitt eget område, med den faginnsett som representeres av språkforskere, leksikografer og terminologer. Dette arbeidet er et klart eksempel på at et samarbeid mellom fagfolk og språkfolk er fruktbart og nyttig for å fremskaffe terminologiske produkter til nytte for bruken av norsk språk i forskjellige fagdomener. Hvis vi skal bekjempe ytterligere domenetap i disse sammenhengene, bør et slikt samarbeid styrkes.

Referanseliste

- Bergenholtz, H. 1992: Almensproglige informationer i fagordbøger. I Fjeld, R.V. (red.): *Nordiske Studier i Leksikografi. Rapport fra Konferanse om Leksikografi i Norden*. Oslo: Nordisk forening for leksikografi, skrift nr. 1, 244–260.
- Nikula, K. 1992: Deskriptiva ordböcker – finns dom? I: Fjeld, R.V. (red.): *Nordiske Studier i Leksikografi. Rapport fra Konferanse om Leksikografi i Norden*. Oslo: Nordisk forening for leksikografi, skrift nr. 1, 43–52.
- Miller, G.A. & P.N. Johnson-Laird 1976: *Language and Perception*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Laurén, Chr, J. Myking & H. Picht 1997: *Terminologi som vetenskapsgren*. Lund: Studentlitteratur.
- Laurén, Chr, J. Myking & H. Picht (2002): Language and domains: a proposal for a taxonomy of “domain dynamics”. I: *Journal of LSP Communication* Vol. 2 no. 2, København: Copenhagen Business School.
- Myking, J. 1997a: Oljespråket – kva kom det ut av laboratoriet? I: *Småskrifter* nr. 25. Norsk termbank. Universitet i Bergen, 1–23.
- Myking, J. 1997b: Kva følger bør internasjonaliseringa få for arbeidet med norsk fagspråk og terminologi? I: *Småskrifter* nr 4. Norsk termbank. Universitet i Bergen, 94–103.
- Picht, H. & J. Draskau 1985: *Terminology: An Introduction*. Surrey: University of Surrey.
- Svensén, B. 1992: Lexikografi och lexikografiska produkter – några grundbegrepp. I: Fjeld, R.V. (red.): *Nordiske Studier i Leksikografi*.

Rapport fra Konferanse om Leksikografi i Norden. Oslo: Nordisk forening for leksikografi, skrift nr. 1, 9–28.

Wright, S.E. & G. Budin 1984: *Handbook of Terminology Management*. Vol. 1. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.